

Kilencévi börtön egy véleményért

Ismét eltávozott az élők sorából a hazai kommunista-munkásmozgalom egyik veteránja: meghalt Máthé Ernő, az RKP régi harcosa, az illegális harc elkötelezett katonája és a legális lehetőségeket ügyesen felhasználó, jó tollú újságíró-propagandista. Az 1928-as kolozsvári „monstre per“ egyik fő vádlottja volt, akit a VI. Hadtest hadbírósága kilencévi börtönbüntetésre ítélt. A tárgyaláson elmondott védőbeszéde (*Kilencévi börtön egy véleményért* címmel) a nagyváradi Franklin nyomda kiadásában, brosúra formában látott napvilágot. A marxizmus—leninizmus elméletének iránymutatásával szenvedélyes hangú, rendkívül bátor elemzését adja az akkori Románia gazdasági, társadalmi, politikai viszonyainak, hitet tesz kommunista elkötelezettsége mellett, és az osztálybíróság előtt állva is a Román Kommunista Párt zászlaja alatti harcra szólít fel.

Emlékének azzal tisztelgünk, hogy néhány részletet közlünk a védőbeszéd-ként elhangzott, valójában a polgári-földesúri rendszer elleni vádbeszédéből.

KORUNK

In memoriam

A harcban kidőlt bajtársaim: Tkacszenko Pével, Fónagy János és Haia Livsitz emlékének ajánlom ezt az írásomat.

M. E.

Az itt következő védőbeszédet a kolozsvári hadbíróság börtönében írtam, és a munkásmonstrepör hadbírósági tárgyalásán mondtam el. A börtöncenzúra miatt a marxista irodalomnak és a napi sajtónak csak a foszlányai jutottak be hozzánk — titkos utakon. — Ezeket védőbeszédemben felhasználtam anélkül, hogy ma már idézni tudnám őket. Különben is legfőbb forrásmunkám: maga az eleven Élet.

ELNÖK ÚR, BÍRÓ URAK!

A börtöncellámban nem egyszer csapott fel véremben egy szenvedélyes áramlat: az élet üzenete volt ez, a végtelen szabadságé, amelyre, mint ember, születtem.

A cellaajtó felé rohantam.

De be volt zárva.

Lehetséges-e ez?

Komoly, felnőtt emberek ilyesmit csinálunk egymással?

Gyilkoltam-e talán?

És ahogy most itt látom Önöket e teremben, komoly hivatalos arccal, asztalukon feszület, mögöttem szuronyos katona — újra feltámad bennem a kérdés: Komoly, felnőtt emberek ezt csináljuk egymással?

Az embereknek nincs kenyerük, lakásuk, ruhájuk; az öröm drága kacaja helyett, amely a mindnyájunk felé egyformán siető örvény borzalmát egyedül takarhatná el előlünk, gond, nyomor és betegség veszékelése tölti be a levegőget.

Nem kellene-e földhöz csapni szuronyt, aktát, hivatalos koturnust, és elindulni szabadon búzát vetni, házat építeni, a gép mellé állani és munkavégeztével lepihenni, szeretni, dalolni és betelni ezzel az egyetlen élettel?

Mindez azonban az érzelmi fellobbanások világából való.

*

Torday Viktornak nálam talált leveléből kiviláglik, hogy ennek az évnek januárjában elvállaltam azt a megbízást, hogy a Kommunisták Romániai Pártjának lapját szerkeszsem. El is készítettem a lap első példányát, amely azonban nem jelenhetett meg, mert a rendőrség a technikai előállítás közben elfogta Lé-nárt elvtársamat. Mivel tehát a lap terjesztésre nem került — amit egyébként szívből sajnálok —, nyilvánvaló, hogy nem valamely cselekedetemért, hanem meggyőződésemért állok Önök előtt, és meggyőződésemért fognak Önök 5—10 évre börtönbe vetni.

Nem ringatom magam illúziókban, és mint marxista ítéletüket természetesen találom.

Rá kell azonban mutatnom arra, miképpen, milyen fejlődési fokozatokon át jutottam el meggyőződésemhez.

*

Vallásos, szegény szülőknek a fia vagyok. Gimnáziumi tanulmányaimat a legkegyetlenebb robot és a legnagyobb nyomor közepette végeztem el. Hogy fenn tarthassam magam, gyermekkoromtól fogva leckeórákat kellett adnom, és így saját leckéim elvégzésére a késő éjjel vagy kora hajnal órái maradtak.

Hányszor feküdtem le vacsora nélkül, fűtetlen szobában, az egyetlen menekvéshez fordulva, amely egy gyermek számára megmarad: a sírúrhoz!

Az édesapám vastag fóliánsokból magyarázgatta, hogy minden bajunk oka az, hogy bűnösök vagyunk és nem imádkozunk eleget a jóistenhez. Én ezt szentigaznak vettem, és évekig a legvallásosabban élve, vártam, hogy a kegyelem egyszer hozzánk is beköszönt.

De hiába: a jóisten csak nem akart a mi szegényes lakásunkba ellátogatni. Annál otthonosabb volt a palotákban, ahol pedig kevesebbet imádkoztak.

Gimnáziumi tanulmányaim elvégzése után, noha tele voltam tudásvágygal, anyagiak hiányában nem mehettem el az egyetemre. Vidékre mentem házitánító-nak. Hat évet töltöttem így el a legteljesebb magányban, miközben reggeltől késő délutánig kiabáltam ki a tudómet, hogy egy screg gyereket a magánvizsgára elő-készítsek.

Az évekig tartó abszolút magány és hajlamom a filozófia felé vonzottak. A zsidósággal természetesen korán szakítottam, mert nem elégített ki az a vallásos világlátás, amely az emberiség egy kicsiny csoportja számára külön etikát szab meg, mint az egész egyetemes emberiségre. A nacionalista, sőt sovíniszta zsidó isten szűkkeblű volt nekem, és mély vonzódás fogott el a názareti istenfia iránt, aki szeretetével az egész világot átölelte.

Én is jóindulattal voltam eltelve az egész világ iránt, átéreztem az assisi

szent mély részvétét az állati lények iránt, szerettem mindenkit és egy kozmikus fájdalom miatt nem egyszer volt ujjam a felémfordított pisztolyom ravaszán.

A falun eltöltött éveim a teljes aszkézis és magány éveit voltak.

1925. január 1-én beléptem a „Nagyváradai Napló“ szerkesztőségébe. Semmitől a világon ebben az időben nem voltam még távolabb, mint a politikától. Eljártam ugyan a Munkásotthonba, de épp úgy eljártam a szerzetesekhez is. Ha ekkor a Munkásotthonba elmentem, foglalkozáson kívül tisztára egy etikai és esztétikai érdeklődés vezetett. A kérgekezű, égőszemű munkások nekem a katakombák törhetetlen hitű első keresztényeit asszociálták. A fájdalom szobormodelljeit láttam bennük, akik kitűnő anyagot nyújtanak a művészi ábrázolásra. Egyik cikkemben ekkor még a kereszt fényét a történelem egyetlen reménysugarának mondtam.

Amde a gyakorlati élet legelevenebb sodrába kerülve, kezeimet állandóan ütöcrén tartva, napról napra mindjobban kezdtem meglátni az osztálytársadalom egész romlottságát és ezzel egyidejűleg tevődött át érdeklődésem súlypontja a ködös filozófiai általánosságokból a megfogható életbe. Megláttam a nyomort és írtam róla. De bár mindaz, amit megírtam, az élet által elérhető valóság volt, nyilvánosságra hozatalát mégis nagyrészt meggátolták. A reakció lapjai támadásokat intéztek ellenem és kommunistának nyilvánítottak. A Napló kénytelen volt elbocsátani.

A sziguranca heurékát kiáltott: megkezdődött a letartóztatások és brutalizálások sorozata. A sziguranca letegeztek, parazitának mondtak, és a sértegetések özönét zúdították reám.

*

Mint újságíró betekintést nyertem az összes mai társadalmi rétegek életébe. Mindenütt a dolgozók feneketlen nyomorát és a dolgozatók jólétben dúlakodását láttam.

A munkásoknak százezrei — hogy csak Romániáról beszéljek — vannak munka nélkül, nem mert nem akarnának dolgozni, hanem mert nem kapnak munkát. Munkanapok százmilliói vesznek el, amelyek alatt az egész köz részére szolgáló termékeket lehetne előállítani. A munkabérek mizerábilisan alacsonyok, annál magasabb a munkaórák száma. A munkás, aki termel, levegőtlen, mocskos viskóban kénytelen lakni családjával, fogyatékos rossz ételeken táplálkozni. Ha megbetegszik, bedobják valami kórházba, a felesége meg gyermekei pedig koldulni mehetnek. Az állam a munkanélküliek részére, munkásintézmények támogatására a semmivel egyenlő összeget ad, és ha a munkás maga igyekszik a munkanélküliek, betegek, rokkantak vagy bebörtönzöttek támogatását beszervezni, akkor rendfelforgató lesz, akit gyorsan hűvösre kell tenni.

Semmiel sem jobb a paraszt helyzete sem. A földreformot az egész vonalon szabotálták. Abból az 5 800 000 hektár földből, amelyet ki kellett volna sajátítani, mindössze 2 500 000 hektárt mértek fel, de még ennek is csak jelentéktelen részét sajátították ki.

Az intellektueli: orvosi, mérnöki, tanári, tanítói, ügyvédi pályán a legnagyobb túlszűfolttság van.

Az intellektuel, kivéve ha burzsoának a gyermeke, tanulmányait a legnagyobb nélkülözések közepette kénytelen elvégezni. Hosszú évek kínlódása jelzi azt az utat, amelyen az intellektuel eljut diplomája megszerzéséhez. Az állam, kevés protekciós esetet kivéve, még annyira sem támogatja, hogy tan- és vizsgadíját elengedje. Ha aztán emberfölötti kitartással megszerezte diplomáját, miközben olyan hatalmas energiát pocsékol el tisztán önfenntartására, amelyet, ha

tanulásra fordíthatott volna, sokkal alaposabban és koncepciózusabban, tehát a közérdek szempontjából sokkal hasznosabban készülhetett volna el, amikor, mondom, diplomáját megszerezte, akkor kezdődik csak még el számára a legkegyetlenebb életharc.

Ha tanár, tanító, évekig eljárhat állás nélkül, ha orvos, mérnök, ügyvéd, honnan vegyen pénzt rendelője, irodája megnyitásához? De még akkor is, ha mindezekben a nehézségeken túlbirkózta magát, az élete cifranyomorúság marad. A szegény ember ma, a legsúlyosabb eseteket kivéve, amikor párnáját viszi zálogházba, nem hív orvost. Ha az intellektuel mérnök, vajon nem pang az építkezésnek minden ága, amely a mérnököt foglalkoztatná? De épp így pang közgazdasági életünk is, és az ügyvéd csak jó összeköttetései esetén jut klientúrához. A szegény ember ügyes-bajos dolgában még a bélyegköltéseket sem tudja megfizetni. A tanár és tanító pedig, miután egész délelőtt kínlódtak egy bezárt szobában, 50—60 gyermekkel, akik mindegyikének mások a képességei, más a temperamentuma — az idegölő munka után kénytelenek hazarohanni, a falatot gyorsan lenyelni, hogy a dolgozatokat gyorsan kijavítsák és magánórákra loholjanak, mert a fizetésükből nem tudják a családjukat eltartani. Hogy fejlessze magát tovább a tanár és tanító, mikor olvasson el egy könyvet, menjen színházba, hangversenyre? Kopott, kifényesedett nadrágjában, félretaposott cipőjében, rojtos gallérjával, a mindennapi robot taposómalmában felőrölt idegekkel, úzva a családi gondoktól, elszakítva minden kultúrtápláléktól és a legteljesebb kilátástalanságban betegség vagy kiüregedés idejére — hogyan végezze életkedvvel és lelkesedéssel a jövő generációjának a nevelését?

A nemzeti kisebbségek a gazdasági kizsákmányolás mellett nemzetileg is el vannak nyomva. Gyermekük oly nyelven kénytelenek tanulni, amelyet nem értenek. Az emberi élet tengelye a kenyér, szerelem és megismerés, és az iskolának az a feladata, hogy előkészítse az ifjút arra, hogy a kenyér, szerelem és megismerés kérdésében emberül megállja a helyét. Itt azonban a kisebbségi tanulókkal szemben nem azt tartják fontosnak, hogy milyen nevelést kapnak, hanem hogy milyen nyelven kapják. A nyelv, a közlésnek ez az egyszerű, különben is tökéletlen eszköze, lett az a bálvány, amelynek oltárára a jellemmé nevelés szentségét barbáruól odadobják.

Csak természetes, hogy az általános gazdasági nyomor az egészségi, szellemi, köz- és politikai élet fekélyességével jár együtt.

Ezen a sötét alapépítményen a legsötétebb szellemi állapotok emelkednek. A modern állam pénzt fegyvergyártásra és elnyomó apparátusa fenntartására fordítja, és ezért ahogyan kórházra, úgy iskolára sem telik a büdzséjéből. Kevés tehát az iskola, dühöng az analfabetizmus. A gyermeket már zsenge korában robotba fogják, és nevelésével senki sem törődik. Az embereket a megélhetés gondja annyira felőrli, hogy nem érnek rá olvasni. Éppen ezért a könyvek kiadása a legnagyobb nehézségekkel jár, és csak valamely érdekcsoport támogatásával lehetséges. Ennek előfeltétele azonban az, hogy a kiadandó könyvek az illető vagyonevértékeltségek ügyét szolgálják, amely megkötöttség eleve null fokra szállítja le a könyvek értékét.

Jaj az égi szikrának, ha erre téved! Itt mocskos pernyévé kell válnia. Panait Istratit kitalálták Romániából... Ha valakinél itt Kahána Mózes könyveit megtalálják, amelyek fölött pedig Bécs hivatottabb esztétikusai mondták ki irodalmi ítéletüket, akkor az illető kidöntötte a világ fenekét, és elküldik Doftanára, amelynek kazamatájában a katonagolyótól egész életére megcsönkített, harcos szavú fiatal proletárköltő tölti több éves keserves rabságát.

Hasonló a helyzet a sajtót illetően is. Bátran mondhatjuk, hogy Románia lapjainak 99%-a valamely polgári politikai csoport vagy gazdasági érdekeltség kezében van, és a közvéleményt annak érdekei szempontjából informálja.

A kisebbségek elnyomásának ideológiai eszköze a nacionalizmus, amelyet az uralkodó osztály szemérmetlenül fétissé emelt. A legegységibb józan ítélőképesség előtt evidens, hogy soha senkinek a nemzetisége vérpróba alapján még nem állapítható. A nacionalizmusnak tehát semmi tudományos alapja nincs.

Én azonban felszólítok minden elfogulatlan, becsületes embert, mondja meg, élete főmegnyilvánulásaiban eszébe jutott-e egyetlen egyszer is e megnyilvánulások nacionalitására gondolni? Ki evett, csókolt, hallgatott muzsikát vagy gyönyörködött egy naplementében mint magyar, vagy román, vagy zsidó? Annál inkább jut kifejezésre az osztálymivolt az életnek e fő megnyilvánulásaiban.

Az uralkodó osztály nacionalizmusa hipokrita maszk, amelyet csak addig hord, míg gazdasági érdekeket takarhat vele.

E helyt egyben hangosan tiltakozni akarok az ellen a középkori rendszer ellen, amellyel a börtönben, gonosztevőkre is súlyos rezsimmel, a lassú, de biztos halálba kergetnek bennünket. Tized-huszadmagunkkal vagyunk bezárva egy piszkos, sötét, huzatos, poloskával, tetűvel, svábbogárral tele cellában, periodikus komisz babon, burgonyán és mamaligán. A lakat egész nap ajtónkon van, az ablakunk magasan fekszik, és csak egy foltot láthatunk az égboltozatból, amely pedig édestestvérünk. Az udvarra percre kimérten mehetünk csak ki, és este, ha valamelyikünk beteg, a szobában kénytelen szükségletét elvégezni. Komoly könyvet, tintát, papírt be nem engednek, és most is, jövet-menét mindig megmotoznak bennünket. Ha pedig e gályarabság ellen a közvéleményhez apellálunk, akkor ez egy külön vádpont lesz az ordonanza definitívában.

És mindez miért: mert kommunisták, vagyis egy oly eszme harcosai vagyunk, amelynek terjesztése csak néhány óra járásnyira is ide, szabad, amelynek ma már az egész művelt világon tömeges parlamenti képviselői vannak, amely a földkerekség egyhatodában uralkodó hatalommá lett és amelyet egy Barbusse, Romain Rolland, Anatole France, Makszim Gorkij, Panait Istrati — és folytathatom e világnagyságok neveit — az elnyomott népek felszabadítójaként üdvözölnek.

A Kommunisták Romániai Pártját az uralkodó oligarchia az alkotmány rendelkezései ellenére törvényen kívül helyezte. És elég az, hogy a munkás munkát követeljen, éhbérének a legminimálisabb felemeléséért sztrájkba lépjen, a paraszt a földreform elsikkasztása, az intellektuel a szabadságjogok, a nemzetiségek a kisebbségi jogok arcuicsapásai ellen tiltakozni merészeljenek, ahhoz, hogy mindjárt kommunistáknak bélyegezzék és kazamatákba süllyesszék őket.

A vádirat azt mondja rólam, hogy milyen veszedelmes delikvens vagyok a társadalmi és államrendre. Íme, a fentiekben túlzás és színezés nélkül rámutattam az élet által élméshozott valóságra.

Megkérdézem:

ÜGYÉSZ ÚR!

Hol látja Ön mindebben a rendet? A kultúra munkásának félretaposott cipő-sarkában, a munkanélküliségben, a földjüket követelő parasztok tízezreinek legyilkolásában, a tömeges csődökben, a gyermekek bányamunkájában, a diákok rombolásaiban, a tébécében, szifiliszben, pellagránban, az alkoholizmusban, az analfabetizmusban, az ostromállapotban, a sajtócenzúrában, a fegyverek papi megáldásában, Puticiu bikacsökében, börtöncellánk poloskájában, Krisztus szegény szolgálá-

jának tortúráiban, vagy végül abban-e, hogy az anyánk meg a hűgunk a betevő falatjukért kurváknak kénytelenek elmenni?!

Én ezekben a rendet látni nem tudom.

Természetes, hogy ily körülmények között szenvedélyesen igyekeztem megismerni azokat az okokat, amelyek az emberiség történetének egész menetét meghatározzák, és amelyek így minden elnyomásnak a magyarázatát megadják. Csakis ezeknek az *okoknak* a megismerésétől várhattam azt, hogy a megoldás irányvonalát megpillanthatom. Tanulmányaim során jutottam el Marxhoz, majd Leninhez, akiknek történelem-elmélete szilárd meggyőződésemmé lett.

Látva tehát azt, hogy a polgári pártok az évezredek elnyomásának és kizsákmányolásának a konzerválásán munkálkodnak, egyetlen becsületes úttal a Kommunista Párt maradt számomra. A társadalmi kérdések szigorúan tudományos alapon való megfogása és rendíthetetlen harc ezeknek a tudományos következtéseknek az irányában — ez az a két elengedhetetlen feltétel, amelynek teljesítésétől a társadalmi kérdés tényleges megoldását komolyan elvárhatjuk. És ez az a két feltétel, amelynek a világ összes pártjai közül ma egyedül a mi pártunk felel meg.

Az utolsó szó jogán:

ELNÖK ÚR!

Az ügyész úr különösen kiemeli vádbeszédében, hogy mi, kommunisták ellenégei vagyunk a vallásnak.

Nos, nem tagadhatjuk, hogy nem ismerjük el azt az istent, akinek nevében az emberiséget évezredek óta állati sorban tartják.

Egyébként biztos vagyok benne, hogy ha Mária fia ma itt élne közöttünk. Önök őt is a vádlottak padjára ültetnék, és az ügyész úr 10 évi börtönt kérne a fejére.

Amde ha vallásunk nincs is, van hitünk: a jó elmaradhatatlan diadalában, az emberiségnek a nyomor és sötétség alól való felszabadulásában.

Es ezért a hitünkért — elmondhatjuk, áhítatosan harcoljuk harcunkat.

A harcunk méltóság kérdése számunkra.

Választanunk kell az öröm és kötelesség között. És mi lemondunk arról az örömről, amelyet a becsületünkkel kellene megfizetnünk.

A becsületünk pedig azt parancsolja nekünk, hogy rendületlenül harcoljunk meggyőződésünkért: a tudományos... forradalmi marxizmusért.

Ha Önök meggyőződéséért el akarnak ítélni, én sem részvétüket, sem kegyelmüket nem kércm.

Tudom jól, hogy elítéltetésemmel hozzájárulok ahhoz, hogy a dolgozó tömegek világosabban lássák útjukat, amelyen haladniuk kell.

És ez a cél megéri a rámváró szenvedéseket.

Szívesen viselem el az üldöztetéseket, hogy testvéreim és hűgaim, akik majd holnap élnek, békében élhessenek.

Szívesen viselem el a börtönt annak tudatában, hogy ezzel hozzájárulok ahhoz, hogy a föld színéről minden börtön eltűnjön, és maga az egész föld is megszűnjön egy nagy börtön lenni a jóindulatú és produktív emberek számára.

A meggyőződéséért folytatott harcom felemelő értelmet ad az életemnek, és ezzel szemben Önök nem tehetnek nekem semmit.

Felhasználom az utolsó szó jogát arra, hogy még egyszer kérjem a Kommunisták Romániai Pártjának törvényesítését.

Máthé Ernő